

abból már kilakoltatta sorsa, az öregeknek talán az egészséget.

A regény zárófejezetében negyedszázad múlva a háború következtében megváltozott Katalin utca másik oldala is fölépült. Az örök újrakezdés törvényeképpen az új házakba új lakók települtek: új „Elekes” házaspár két kislánnyal, és „Bíró” Bálint, katonatiszt apával, új színre lép ismét a „Held” család is. A Halott Henriett, az emlékezés, a lelkiifurdalás materializált kivételése, szembetalálkozik újraszületett önmagával, egy hasonló határozatos lánykával, amilyen ő volt valamikor — 1934-ben —, amikor a Katalin utcába költöztek. Oda, ahol tíz év múlva meggyilkolták.

A Katalin utca lakói „egyszerű” emberek. Egyikük sem lesz különösebben híres-nevezetes; őstípusok folytatói ők, újabb és újabb megszemélyesítői. Szerencsésükre (?) nem tudják. A gyermeknek nincs vagy nemigen van emléke... talán ezért hirdetik szóban és írásban ártatlannak, mert a tapasztalatlanlanság hiánya a büntelenség állapota is lehet. Megölik-e majd az új

Henriettet is? Az író jelképrendszere azt sejteti, hogy nem. De ezt a „nem”-et, illetve „mégsem”-et az író már csak a regény irreális síkján jelzi.

Szabó Magda most is belterjes gazdálkodást folytat képi és nyelvi eszközeivel. Hangvétele szelidebb a korábinál, mintha „megbocsátóbbá, méltányosabbá” érlelte volna az idő. A regény hőiseiben az öregedés megbontotta az Egész tudatát. Életük helyszínekre, néhány időpontra tagolódott — mondja a szerző.

A valóságelemekkel dúsan argumentált cselekménysorban minden természetes. A kis Held lány nemcsak a túlélők, de az olvasó emlékezetében is halhatatlanodik, elevenebb, mint bármikor lehetett hús-vér mivoltában. Új regénye végén az író szemközlebe rántja és egyszerűvé bűvöli a bonyolultat, amikor láthatatlan transzparensként fölvisz az ötödik parancsot: Ne ölj! — ébren tartva és hosszabbítva a túlélők felelősségét. (*Szép irodalmi Könyvkiadó, 1969.*)

SOLYMOS IDA

MESTERHÁZI LAJOS: DERŰS ÓRÁK

Mesterházi Lajos új könyve négy elbeszélést foglal magába. Ezek kevésbé tárgyak, inkább rangjuk szerint kerülhetek egymás mellé. Összetartozásuknak konkrét oka az egyaránt lehiggadt, tiszta nyugalmú hangnem, az egyféle lelkiállapot, amely teremtetjük volt. Ezt fejezi ki, ezért találó a cím. Ezek után az értékelés legpraktikusabb módja a sorolás volna, ahogy a kötetben következnek, az időrend. Hiszen az elől állók — nem is először kerültek kötetbe — 1964-ben íródtak, az utolsó 1968-ban. E mechanikus merevségtől azonban mentesít az író szemlélete, mint harmadik, leglényegesebb egybekapcsoló tényező, s mint természetesebb skála. A *Derűs órák* valamennyi darabjának mozgatója ugyanis erkölcsi kérdés, amelyre (ha esetenként még oly szimbolikus értelemben is) a jellemek sokoldalú, gazdag kibontakoztatása által, a történelmi-társadalmi igazsághoz híven ad választ Mesterházi.

Két — időben legtávolabbi — elbeszélés, a *Szép, mint a halál*, s a *Rekviem egy rendkívüli tehetséget* téma szerint is szorosan, noha ellentétesen kapcsolódik. Mindkét esetben általános a problémafelvetés, az abban az értelemben is, hogy továbbvihetetlen, mint egy axióma. A válasz azonban (nem filozó-

fiai, hanem művészi tekintetben) különböző. A két életsors analógiája nem objektív, az egyaránt kikerülhetetlen miatt, hanem szubjektív, a személyes felfogás, céltudat miatt nyílik derékszögbe. A *Rekviem* Szelenyi Ottójának sorsa így lesz teljesülhetetlen, a mérsékeltén lírai műfajközegben is tragikus, míg a másiké, a szánalomra méltó festőművészé goethei. A megformálás technikája is hasonló, azzal a különbséggel, hogy a *Rekviem* dokumentumszerű s egyúttal valószerűbb, míg Dormándy Géza története bonyolultabb tükrözési szándékánál fogva árnyaltabb kidolgozást kapott. Főlősleges volna, s nem is a rangsorolás kívánalma teszi érdemesebbé a *Szép, mint a halál* részletesebb elemzését. Talán eszmei s művészi evidenciája nyilvánvalóbb.

Mi az, ami „szép, mint a halál”? Az élet. „Ha jól gondolnánk a halálra, igazi kultúrát adna, nemcsak a meghalásra, hanem az életre is” — mondja Geszti, az elbeszélés humorista hőse. Ebben a megállapításban sarkosodik egy küzdelemben telt, az igazi humanitás alázatában gazdag élet tartalma. Dormándy Géza festőművész halála ok és mérték, a közeg, amely érzékelhetővé tesz egy alapigazságot. Ok, amely

logikailag kapcsolja a múltat, mint a vizsgálat dokumentumanyagát; és mérték, amely minősíti az emlékeket, az általánosanig tágtíva méri az életben az emberit. Hogyan éljünk, hogy szép legyen a kikerülhetetlen, a halál? Vagyis az élet! Semmi esetre sem úgy, mint Pilátus — Dormándy felfogásában —, okosan, de hit nélkül, hidegen. Ezt hangsúlyozza szimbolikusan az elbeszélés párhuzamos szerelmi története is. Ha van valami, amiben Szelényi Otto sorsa, élete kevesebb Dormándyénál, akkor éppen az, hogy okosságával a kitalinthatatlanságig bástyázza körül hitét.

A kardnyelű és az emberek szemléletében, ironizáló hangvételével lazábban kapcsolódik az előbbiekhöz, de semmivel sem kevésbé telitalálat. A tételszerűség ennél a novellánál oldottabb, bár Feckés (Fógel) Antal tragikomikus esete ugyancsak erkölcsi példázat, s íróilag is ugyanolyan súlyos. Mesterházi könyvnyed szenvtelensége, amellyel elmeséli a cirkuszosból lett technikus szomorú sorsfordulóját, éppen aláhúzni hivatott az előítéletből, a hiúságból táplálkozó embertelenség kegyetlen mivoltát. Fordított képlet: nem az egyént, hanem

környezetét állítja próbatétel elé — s az gyalázatosan viselkedik.

A novellák közül eszmeileg legkiéleztettebb a *Rakéták, csillagok, receptek* című utópikus szatíra. Ebben arról van szó, hogy a Venus-lakók (akik tökéletes társadalomban élnek, fotonrakétákkal közlekednek, s frenoszópok segítségével hozzák egymás tudomására egész gondolatvilágukat) elhatározzák, hogy az emberiséget megmentik egy fenyegető kozmikus katasztrófa elől. Az emberek azonban, minthogy *csak elleniséget* képesek látni bennük is, a mentőexpedíciót — megeszik. Hát valóban itt tartanánk? De tegyük fel a kérdést: lehet-e szatíra *túlságosan* gyilkos? Nem. Azért szatíra. A három, látszólag külön tablóból mértéktartó szerkesztéssel egybeépített írás időtlen szellemes, pointírozása kitűnő.

Mesterházi művészi formavilágát egyszerű stílus, célratoró szerkesztés, hajlékonya kiművelt, kifejező erejű nyelv jellemzi. Előadásmódja egyszerre visszafogott és könnyed; a végig tartó feszültség jól időzített csattanóban oldódik fel, s nyer egyetemesebb értelmet egyszersmind. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1968.*)

LOVRITY ENDRE

VERS

HIDAS ANTAL: VÁGYÓDUNK UTÁNAD

A megszenvedett, késői hazatérés türelmetlen kitarulkozása (*Jázmín utca*, 1960) és a magáralálás higgadt önkontrollja után (*Megtalálnak*, 1964) fél évszázad gazdag, töretlen költészetének méltó folytatását várva veszi kezébe az olvasó Hidas Antal immár harmadik, válogatott verseit tartalmazó kötetét.

A megváltozott cikluscímek (*Dobosok, dobosok; Honvágy; Gyilkosok járnak; Tehetetlen fájdalomban; Veresbegy; Add ide a kezédet; Otthon*), s az időrendet megbontó logikai csoportosítás is jelzi: az eddigieknél megfontoltabban, tudatosabban összeállított válogatással van dolgunk. Egyetlen ciklus szinte változatlan átvételétől eltekintve, (*Nehéz idők verseiből*, 1938—52), szigorú rostán keresztül jutottak az előző kötetből idáig ezek a versek. Az *ellenforradalom földjén* (1921—25) és a *Vörös Csepel, zúgjon a hangod!* (1926—37) ciklusoknak több mint 70, a *Folyók a pör* (1925—30) ciklusnak csaknem 70%-a kimaradt az új kötetből. A *gyarmatok kiáltanak* (1928—30) ciklusból

egy vers sem mentődött át, viszont számos új verssel bővült a befejező *Otthon* ciklus.

Szegényebb vagy gazdagabb lett-e ezekkel a változtatásokkal a kötet — nehéz eldönteni. A csak-politikai-eszköz versekkel szembeni könyörtelenség, a nyersebb, kidolgozatlanabb rutinversek (bár nem maradéktalan) elhagyása kétségkívül harmonikusabbá, a „stílusdemokráciától” már elszakott fülek számára is esztétikailag elfogadhatóbbá tette a kötetet. Mégis, hiányérzet támad e versek olvasásakor mindazokban, akik egy következetesen végigharcolt, hányatott, de töretlen élet, és a tőle elválaszthatatlan eszme és mozgalom fél évszázadának teljességét várták. Helyet kaphatott volna tehát néhány a ma már csak dokumentumértékű, de akkor „a” szocialista költészetként értékelt versek közül is, nem is beszélve azokról, melyek „klasszikus” munkásmozgalmi dalainkká váltak (*Vörös Csepel, A gond, az éhség...*, stb.) vagy népdalként éltek, s talán még élnek is a szlovákiai, kárpát-uk-